

יכלו לשלם דמי קיום מופלגים - ובית הילדים, מצידו, לא היה יכול להציע לאורחים הקטנים יותר ממה שהיה מסוגל לתת לילדיו הוא: הווי צנוע והרבה חום.

עקרונית היה על הקבוץ לספק את כל צרכי חבריו - במזון, בהלבשה והנעלה. במחסן הבגדים תפרו שמלות לנשים ומכנסים וחולצות לגברים והדעה הרווחת הייתה, שזה טוב יותר אך בעיקר זול יותר, מאשר הקניה המוכנה. באשר לנעליים - אבא מרפלד תיקן אותם בנאמנות במשך שנים רבות - למעשה עד למותו. במשך הזמן הצטרפו אליו גם חבר אחד או שניים מהעלייה הצ'כית, שהתמחו כסנדלרים בבית החרושת לנעלים "בט'א" בצ'כוסלוקיה. אך במהרה נוכחו כלכלני התנועה לדעת, שהעשייה הביתית אינה זולה, ולא בהכרח גם טובה מתעשיית הטקסטיל והעור. בראשית שנות ה-40 המשביר המרכזי כבר פתח את מחלקות המכירה בפני קהל ההתיישבות העובדת. אך בימים ההם לא יכלו להרשות לעצמם. רק אחרי קום המדינה פתח הקבה"מ את מחלקת המכירה, שבמרוצת הזמן דאגה גם לבגדים ולנעליים. בסוף ה-50 ניצחה התעשייה את גלגל הטווייה הביתית והקבוץ התחיל לקנות את הדברים מוכנים בשוק הכללי.

הכביסה כובסה, כמו בכל משק בית פרטי אז, ביז עם לוח כביסה וסבון גס. שום מוסד ציבורי, עם כמות כביסה גדולה, בית חולים, בית הארחה וכדומה, לא הרשה לעצמו להעסיק 6,5 ימי עבודה כל יום בשבוע לכביסת יד, אלא כיבס במכונה, גם אז. אך בקבוץ "מחר" כיבסו בתנאים של מחנות צופים, לרבות כביסת הילדים. חלום הבלהות של המחסנאית היה, שמא לא יסדרו מספיק אנשים למכבסה.

כשהגעתי, חבורת הילדים בקבי "מחר" עוד הייתה קטנה. נדמה לי שחנליה ולאך הייתה המבוגרת בה לא היו יותר מ-12 ילדים. בית תינוקות לא היה קיים מאחר והילדים היו בגיל הפעוטים (בהירה נולדה 1941). הם שוכנו באחד משני בנייני האבן בצורה המקובלת בימים ההם: שני חדרי שינה וחדר משחקים; אם היו קיימים חדר רחצה ושירותים - איני זוכר, אך יש להניח שלא. מה שזכור לי היא גלריית סירי הלילה.

כבר התייחסתי לשאלה של החינוך המשותף בתנועה הקיבוצית. הדבר כעיקרון היה מקובל על כל חברה. אך בין רעיון ומציאות נערם לפעמים מכשול של מעצורים וספקות אישיים בלב האם הצעירה, שעמדה למסור את תנוקה למוסד החינוך המשותף. לא מעט חברות קיבוציות, בראשית התגבשותן, התפוררו בגלל אי-יכולתן להתמודד עם הבעיה.

מטפלת ועוזרת לה היו מופקדים על הדאגה לפעוטים. הן רחצו והלבישו את הילדים האכילו אותם, שיחקו וטיילו איתם. למזון של הילדים דאג מטבח ילדים מיוחד עם מבשלת, שתפקידה היה אך ורק להכין את האוכל לילדים. לכביסה וללבוש דאג מחסן הילדים. אם נסכם את ימי העבודה שהושקעו כבר אז בכל ילד, מצטיירת תמונה לא כל כך זהה עם תיאור היעילות והחיסכון, כפי שנביאי החינוך המשותף התאמצו להוכיח. כמובן - לא כל עובדת בענפי השרות הייתה מסוגלת לצאת ולקטוף פרי, כבמקרה של הריון. כאן דאג המנגנון לוויסות ולניצול כוח העבודה, לפחות על הנייר (לא אחת אישה בהריון כלל לא יצאה לעבודה). הכל היה מחושב במסגרת יום עבודה של 8 שעות - הישג סוציאלי, שעבור עקרת בית מן המניין לא היה קיים אז ולא קיים גם היום.

רמת תזונת הילדים הייתה שנויה במחלוקת. לא רק בקבוץ, בכל הארץ רווחה ההשקפה, שאסור שרמת התזונה של הילדים תהיה מושפעת ממצבם הכלכלי של ההורים. הבננה'לה, השמנת, החמאה, תפוח עץ ב-4 לירות לק"ג, כל אלה היו בעיני האמהות דאז מצרכי מזון בסיסיים. רופאי הילדים, לעומת זאת, בהחלט לא היו תמימי דעים עם השקפה זו - הם ניסו להסביר שהערך התזונתי של מרגרינה אינו נופל מזה של חמאה ושאפשר טוב מאוד להסתדר ללא שמנת ובתפוזים חיום אין כסף במקום תפוחי עץ יוקרתיים. בשנים אלו טענות אנשי המקצוע נפלו על אוזניים ערלות. אולי, משום שרבים, מיוצאי המעמד הבינוני מאירופה, לא יכלו לסלוח לעצמם כלפי ילדיהם, שמחיר ההגשמה הציונית הוא רמת חיים מתחת לקו העוני...

בשנתיים הראשונות להיותי בקבוץ "מחר", שאלת החינוך של המספר הקטן של ילדים בגיל הרך עדיין לא הייתה דחופה. אסתר יטוב יצאה ללמוד גנות בסמינר של הקבה"מ, שבימים ההם נמצא בת"א